

Mit és mikor énekeljen a kórus az istentiszteleten?

Luther felfogásában a zene, „Frau Musica” elsősorban *creatura*, tehát Isten teremtménye, és csak másodsorban *scientia* vagy *ars*. Minden művészetet, de különösképpen a zenét annak a szolgálatában szeretné látni, aki azt teremtette és nekünk adta. Csak akkor látja értelmét, ha nem „holde Kunst”, tehát az érzékeinkre ható, gyönyörködtető dolog, hanem Krisztusra vonatkozik, a megváltás fölötti örömet hirdeti – írja a *Babst*-énekeskönyv előszavában.

A *Magyarországi Evangélikus Egyházban* jelenleg – egy hamis demokráciafelfogás következtében – gyakorlatilag nincs egységes liturgia. A kórus feladatait viszont igencsak befolyásolja az istentiszteleti rend alakulása. Ezért most az összes lehetőséget igyekszem figyelembe venni.

Az énekkari teendők a következőképpen oszthatók fel (ideális esetben mindegyik műfaj sorra kerül).

Liturgikus jellegű szolgálat:

a liturgikus dallamok vezetése vagy önálló éneklése;

a gyülekezeti énekek alternatív megszólaltatása;

Igehirdetés jellegű szolgálat:

az istentisztelet meghatározott helyén önálló kórusmű előadása.

A liturgikus tételek közül a díszesebbeket: az introitust, a szekvenciát a kórus önállóan szólaltatja meg. Az ordinárium tételeiben (Kyrie, Gloria,¹ Sanctus, Agnus Dei) viszont segíti a gyülekezet éneklését. A néhány éve használni javasolt új liturgia elfogadtatásának sikere – a felkészült lelkészek türelmes tanításán túl – nagyban múlik az énekkarokon és kórusvezetőkön is; főleg a sokak számára szokatlan válaszolatokat tehetik gördülékenyebbé.

Leginkább a graduálének vagy főének alkalmas arra, hogy alternatív módon, vagyis versszakonként váltakozva énekeljük² (előfordulhat a kezdőéneknél is). Mivel így nagyobb figyelemre van szükség, ez kiközösítheti a közösséget a rutinszerű éneklésből, ami sokszor – valljuk be – oda nem figyelést jelent. A következő lehetőségekkel élhetünk (az egyszerűbbtől az igényesebbig):

gyülekezet orgona nélkül,

gyülekezet orgonával,

énekkar egy szólamban orgona nélkül,

énekkar egy szólamban orgonával,

énekkar több szólamban: egyszerű kancionális tétel,

énekkar több szólamban: motetta, melyben a dallam cantus firmusként is megszólal.

Az igehirdetés (vagy a hirdetés) után a kórus az egyházi évhez, illetve az istentisztelet jellegéhez illő önálló kórusművet ad elő (Offertorium). Ahol ezt igénylik, a kórus az úrvacsoravétel alatt is énekelhet (Communio). Erre a célra leginkább a zsoltárokra vagy más bibliai szakaszokra (leginkább evangéliumi szövegekre) épülő kompozíciók és korálfeldolgozások alkalmasak. Elhangozhat nagyobb szabású gregorián tétel is: himnusz,³ szekvencia. Ha valahol csak néhány éneklésre fogható ember akad, megszólaltathatnak egy egyszerű koráldallamot orgonakísérettel, ez is változatosabbá teszi az istentiszteletet. (Hiszen nem csak a négyszólamú vegyeskar énekkar!!!)

Az az ideális egyházzene, ami nem betét az istentiszteleten, hanem **a liturgia szerves része** tud

¹ A *Laudamus te*-t többnyire a kórusra szokták bízni, de nem tartom reménytelennek, hogy jól éneklő gyülekezetek is megtanulják.

² A váltakozó éneklés, elsősorban antifonális formájában, a keresztény liturgia legősibb elemei közé tartozik. A reformáció korában az új szerepet kapó gyülekezeti éneket is bevonták ebbe a gyakorlatba, az *alternativpraxis*ba. A graduálének és az antifonális éneklésre önmagában is alkalmas *Te Deum* és *Magnificat* mellett a Gloria- és Sanctus-éneket is gyakran alternatív szólaltatták meg.

³ Bár a himnusz eredetileg a zsolozsma műfaja, sokoldalúsága okán a főistentiszteleten is használható. Ugyanez érvényes a nagyobb terjedelmű, önállóan is előadható antifónákra (Lásd Protestáns graduál 29. oldal).

lenni. A tapasztalat azt mutatja, hogy leginkább a XVI–XVII. századi egyházzene ilyen, illetve a későbbi stílusok zenéjéből azok a művek, amelyek e kor esztétikai, teológiai szándékát tükrözik.

A legfontosabb evangélikus zeneszerzők tehát, akiknek művei leginkább alkalmasak az istentiszteleten való megszólaltatásra: *Johann Walter, Michael Praetorius, Hans Leo Hassler, Johann Crüger, Melchior Franck, Johann Hermann Schein, Samuel Scheidt, Heinrich Schütz, Melchior Vulpius, Lukas Osiander, Georg Neumark.* (*Johann Sebastian Bach* egyszerűbb korálharmonizálásai is ajánlhatók, de műveinek többsége meghaladja egy gyülekezeti énekkel teljesítőképességét.)

A készüléshöz rendelkezésünkre áll minden vasárnap és ünnepnap *proprium*; a *Liturgikus könyv* tartalmazza a bibliai olvasmányokat is. Segítségül szolgálhat még az a táblázat, amely az ünnepek graduálénekeire és heti énekeire tesz javaslatot (ez hétről hétre megjelenik az Evangélikus Életben is). Csak idő kell rá szánni, és a lelkiessel egyetértésben megtalálhatjuk a megfelelő megoldást.

Egy konkrét példán mutatom be, hogyan élek a lehetőségekkel, és hogyan alkalmazkodom a körülményekhez. 2007 karácsonyának első napján tévés istentiszteletet közvetítettek Budahegyvidékről. A teljes istentiszteletnek, úrvacsorával együtt, bele kellett férnie szűk egy órába. A gyülekezetnek van egy énekkara, amelyet nem én vezetek, de a karnagyukkal korrekt a kapcsolatomban, és egy kis liturgikus kórusa, amellyel én dolgozom. A *Liturgikus könyv* lehetőséget ad arra, hogy az introitus szövegét – az antifónát és a zsoltárt is – egy mintadallamra alkalmazzuk. Így énekeltük a bevezető zsoltárt. A gyülekezeti énekeket úgy választottam ki, hogy az értékes karácsonyi dallamok minden csoportja képviselve legyen. Kezdőénekként kanció,⁴ záróénekként régi magyar ének⁵ szólalt meg. A graduálének pedig *Luther* kompozíciója volt,⁶ amelyet természetesen alternatim énekeltünk. Az úrvacsoravétel alatt megszólalt egy népszerű ének feldolgozása magyar szerző tollából⁷ és karácsonyi himnusz is.⁸

A kórus segítségét veszem igénybe akkor is, mikor a *Gyülekezeti liturgikus könyvben* (GyLK) megjelent új tételeket szeretném bevezetni. A húsvét hajnali istentiszteleten felhangzott magyarul a *Victimae paschali laudes* szekvencia,⁹ majd a gyülekezet az ősi hagyomány alapján felelt: *Krisztus feltámadt* (EÉ 213). A nagyhét menetébe beillesztettük a protestáns egyházakban teljesen újak számító lamentációs istentiszteletet. Szerencsére szólóénekesünk jóvoltából elhangozhattak *Jeremiás siralmi* és az *Exultet* is.

Feleslegesnek tűnhet, mégis fontosnak tartom leszögezni: **az istentiszteleten magyar nyelven énekeljünk!** Ha ezt komolyan vesszük, egyértelmű, hogy a német evangélikus zeneszerzők nagyobb szabású műveinek előadása problémákba ütközhet, mert nem szerencsés őket magyar fordításban énekelni. Kivételes alkalmakkor, jó előkészítéssel, a magyar szöveg közrebocsátásával el tudom képzelni egy-egy evangéliumi motetta vagy zsoltárfeldolgozás eredeti nyelven való előadását, de az alaptörekvés mindig az legyen, hogy anyanyelven énekelhető művet keressünk. Az egyszerűbb korálfeldolgozásokat és motettákat minden gond nélkül el lehet látni magyar szöveggel; a nagyobb szabású motettákat, egyházi koncerteket és kantátákat pedig ne a főistentiszteleten, hanem egyházzenei hangversenyen vagy zenés vesperáson adjuk elő.

És hogy hová nyúlhatunk, ha alkalmas műveket keresünk?

1. Egyszólamú, gregorián anyagot találunk a GyLK-ban és *Protestáns graduálban*.

2. Néhány éve jelent meg a Luther Kiadónál *Az ünnep éneke* címmel *Herbert Wulf* kórusgyűjteménye, mely az ünnepek és vasárnapok graduálénekeit tartalmazza háromszólamú vegyeskari feldolgozásban.

3. A kántorképző honlapján,¹⁰ [Egyházzenei segédanyag](#) cím alatt a közelgő vasárnapok és ünnepek énekeihez kapcsolódó könnyebb korálelőjátékokat és kórusműveket adunk közre, ezzel

⁴ EÉ 151, Hadd zengjen énekszó.

⁵ EÉ 158, Krisztus Urunknak áldott születésén.

⁶ EÉ 155, Mennyei angyseregek.

⁷ Rezessy László: Kit sok boldog pásztor dicsért.

⁸ Teljes e széles világban.

⁹ GyLK 786, A húsvéti Bárányt minden hívek dicsérve áldják.

¹⁰ <http://kantorkepzo.lutheran.hu>.

segítve a kántorok igényes készülését és az istentisztelet méltó ünneplését.

4. A nagyon egyszerű művektől az összetettebb kompozíciókig találunk énekelnivalót *Gárdonyi Zoltán* gyűjteményeiben (megjelent a ReZeM kiadásában):

I. kötet: Szívemnek kösziklája; II. kötet: Magasztaló ének.

5. Ezenkívül rendelkezésünkre áll magyar nyelven a *Karénekeskönyv* I. és II., illetve mostantól a III. kötete, mely az egyházi év szerint rendezve ad közre megfelelő énekelnivalót.

6. Mindig érdemes tanulmányoznunk a *Magyar Egyházzenei Társaság* kiadványait is (pl. Schein korálok, *Bicinia sacra*, Kétszólamú reneszánsz kórustételek).

7. Nagy haszonnal forgathatjuk a klasszikus német kórusgyűjteményeket: *Chorgesangbuch* Richard Gölz szerkesztésében, *Ehre und Preis*, *Geistliches Chorlied I–II.*, *Geistliches Chorbuch alter Meister*, *Chorbuch Ostern*.

A legfőbb szempont: az ünnep jellegéhez választunk művet, és nem azt énekeljük, amit éppen tudunk. Ez jóval több munkát ró a karvezetőre, de ha következetesen alkalmazzuk, talán részünk lehet egy-két kegyelmi pillanatban: mikor úgy érezhetjük, bekapcsolódtunk az Istent dicsérők végtelen kórusába.

Dr. Ecsedi Zsuzsanna előadása az *Isten szép adománya* című konferencián,
Gyenesdiás, 2011. szeptember 16.